

Pepe Reig Cruaños, *En manos de la desinformación. Posverdad, posperiodismo, posdemocracia*. Pròleg de Jesús Maraña. Epíleg d'Enrique Herreras. Madrid, Catarata, 2025, 160 p.

Justo Serna
Universitat de València
jserna@uv.es

Per què hauríem de llegir aquest assaig, *En manos de la desinformación* (2025), de Pepe Reig Cruaños? Voldria aportar raons per a convidar a una lectura. Hauríem de llegir aquest assaig perquè aborda una qüestió urgent i real, no una especulació fantasiosa o un problema futur.

A què em referisc?

Fins fa poc temps, els moderns, els individus de la Modernitat, teníem uns preceptes bàsics i compartits sobre el saber, sobre l'autoritat científica, sobre el progrés del coneixement.

Les informacions, les dades brutes de l'experiència finalment elaborades i contrastades, eren la base més ferma, més fonamentada i més segura per a anomenar el món, per a designar-lo. D'aquest món se'n podien dir coses, frases, l'enunciat de les quals s'havia de correspondre amb els fets materials i immaterials, amb les coses que passaven, que s'imaginaven, que es pensaven.

Els límits del meu món són els límits del meu llenguatge, podem repetir parafrasejant Ludwig Wittgenstein. I la informació és una dada susceptible de convertir-se en un enunciat. Les grans cosmovisions filosòfiques, ideològiques, religioses... són sistemes preferentment lingüístics.

Per factors molt diversos, aquests sistemes, moderns i fins i tot premoderns, van entrar en crisi durant el segle XX.

I això per què?

Entre altres motius, com que estan associats a l'emancipació, a la millora de l'ésser humà i de les societats, aquests sistemes van topar amb un desmentiment rotund: el progrés no va impedir els totalitarismes, les guerres mundials devastadores, els genocidis, etc. El resultat va ser una fallida d'aquests metarelats que prometien l'emancipació, la millora.

Els horrors del segle XX no són fruit de la ignorància, de la falta d'informació, de l'arrelament de l'atavisme o la

màgia, de les creences ancestrals. Just al contrari, és la raó tècnica instrumental guiada per diferents religions polítiques, la que ens va dur al desastre i, en conseqüència, ens va sumir en l'estupor i en la decepció. La Il·lustració, una de les conseqüències de la qual serà, a llarg termini, la democràcia representativa, no ens va salvar de les tiranies, de les guerres, de la crueltat, de la violència.

Per descomptat, hi ha molts més factors, però tot això anterior va passar i es va constatar, i ens va deixar bastant desemparats, descreguts o cíncics en un món de capitalisme explotador i fins i tot depredador. Una part d'aquests horrors els va provocar el coneixement científicotècnic aplicat a la indústria de la mort i del control.

Però també és cert que una altra part d'aquests espants, aquestes dictadures i aquests sotmetiments els van provocar la ignorància, el pensament màgic, la mentida i la manipulació de masses: pròpiament, la desinformació i la mala informació.

El món del segle XXI no és un calc del Nou-cents, però algunes de les seues pitjors conseqüències les veiem ara reproduïdes i inclús multiplicades. D'una banda, tenim un avanç avassallador de la tècnica, especialment de la tècnica comunicativa i de la informació. D'una altra, ens enfrontem a un món hiperconnectat a través d'unes xarxes per les quals circulen, a gran velocitat, tota classe d'informacions i coneixements, però també mentides i desinformacions.

I encara pitjor: els recursos de què ens servíem fins al Nou-cents per a distingir la veritat de la falsedat, les coses reals de les inventades, han quedat obsolets en part, de tant que han avançat la digitalització i les il·lusions.

Amb tot això, en aquest món hiperconnectat ens

resulta molt difícil discernir què és autèntic i què és fruit de la manipulació. Quasi tot resulta creïble, versemblant, a pesar que quasi tot pot ser un repertori de mentides o de «fets alternatius». Com ens hem d'enfrontar a aquests missatges, una part dels quals poden ser producte de la desinformació?

L'error, la falta de dades, la mentida, la propaganda capciosa, l'engany deliberat no es redueixen, per descomptat, a la situació actual. Mentir forma part de les habilitats i debilitats de l'espècie humana.

Però avui dia és quan la desinformació resulta una arma més valuosa i més perillosa que en altres èpoques polítiques. Hom ha pensat sempre que qui disposa d'informació és qui alhora disposa del poder.

En el nostre temps, la desinformació planificada i segmentada és potser el recurs més eficaç per al sotmetiment i el control del públic i l'audiència. O, més greu encara, per al sotmetiment i el control dels ciutadans, a qui la Modernitat va voler il·lustrats.

En el seu *Tractat de semiòtica general* (1975), Umberto Eco afirmava que l'objecte de la semiòtica, la ciència dels signes, és tot allò que serveix per a mentir. Doncs bé, mai com ara el món ha estat tan dotat per a falsejar, manipular i confondre el públic, l'audiència i els individus. Amb art i tècnica. Amb ardis.

Podem imaginar que anem de cap a la distopia, a un món en el qual quasi no podríem distingir què és real i què és el seu doble, la veritat de la falsedat. Això últim..., tan ben modelat que fins i tot el ciutadà conscient, despert, atent i informat a penes sap o pot discernir per a oposar-hi resistència i refutar els missatges de la desinformació.

Justament d'això, d'aquest greu problema cognitiu i cívica, tracta l'assaig lluminós i esclaridor de Pepe Reig Cruaïes: tracta de l'evidència, cada vegada més gran i aclaparadora, de la desinformació com a combustible del populisme, de la demagògia, de les polítiques antidemocràtiques, il·liberals i, al remat, autocràtiques.

La desinformació no és una entropessada del co-neixement. O almenys ja no és només això. Avui és un artífici o un estratagema per a trastornar el recte enteniment i les bones maneres de fer dels ciutadans en les democràcies.

La polarització, la deshumanització de l'adversari, la controvèrsia emocional que no racional, la crispació extremista dels ultres, etc., ocupen cada vegada més l'espai de la deliberació, del diàleg racional de contraris

i, sobretot, de les xarxes. Amb aquest fluid tòxic, la desinformació conforma, altera i modela les nostres percepcions del món, les nostres eleccions polítiques i les nostres decisions més quotidianes.

D'això ens adverteix una vegada i una altra Pepe Reig Cruaïes, i el seu assaig, tan ric d'erudicions útils, podem llegir-lo com un manual de supervivència en situacions extremes, que solen ser la majoria per les quals hem d'optar, triar a partir de dades que considerem certes.

Imaginem un centaure format per un historiador i un comunicòleg, un investigador i un periodista. Doncs bé, així obra Pepe Reig en un assaig que il·lustra i revela.

L'autor no cau en actituds melancòliques sobre el passat, sobre els vells bons temps, quan la comunicació cara a cara impedia o dificultava (suposadament) la difusió de la falsedat. Ben al contrari, Reig Cruaïes examina, analitza i exposa amb la saviesa de l'acadèmic i amb la soltesa del reporter.

L'autor no es limita a tractar el tema de manera teòrica. Al contrari, defineix el problema, servint-se de nombrosos exemples i casos pràctics. Posa llum sobre els mecanismes actuals de la mentida, sobre com es difon i com es multipliquen els seus efectes en les xarxes socials, en els *mass media* tradicionals i en les mateixes interaccions cara a cara.

Per què hauríem de llegir l'assaig?

La resposta es troba en els paràgrafs anteriors. Si encara no he convençut els lectors, heus ací les mateixes raons i unes altres de més directes.

Imaginem que no heu llegit tot el que precedeix aquestes línies. En aquest cas, jo tractaria de convèncer-vos dient-vos que *En manos de la desinformación* és un assaig sofisticat i útil, però no pedant.

És una obra actual, actualíssima, perquè l'autor hi aborda un dels grans problemes del segle XXI, que tant ens aclapara i angosta: la desinformació massiva, que ja no és una amenaça futura, sinó una realitat quotidiana quan traiem el cap als mitjans i les xarxes.

Reig ens fa cavil·lar, ens ensenya a pensar en aquest problema, però no ens proporciona respostes inapel·lables, només temptatives ben elaborades. Per això, el principal ensenyament en el qual ens insisteix Reig és el propi de la deontologia de tot investigador: ens força a qüestionar el que llegim, el que creiem saber i el que compartim amb certesa o amb temeritat. Així ho subratllen Jesús Maraña i Enrique Herreras en el pròleg i l'epíleg que signen, respectivament.

Dit d'una altra manera, que no millor: el volum ens pot servir com un desembossador ben útil. El pensament hi flueix i el que s'havia encallat queda deslliurat sàviament.

És un advertiment, un avís per a navegants, per a internautes i lectors. Pepe Reig Cruaïes fa un esforç encomiable i productiu: ens mostra amb exemples pràctics com de senzill i de tòxic és manipular una societat, precisament inundada, saturada d'informacions, molt sovint sense context.

La desinformació pot ser la mentida pronunciada amb tota la descaradura. Però també pot ser la dada real, aparentment real, exposada al públic sense el seu context de producció, de circulació. Sense la seua circumstància.

Pepe Reig no es queda en el diagnòstic del savi. Ben al contrari, obra com un tècnic pràctic: ens ofereix claus i recursos (que jo no revelaré) per a detectar falsedats, per a oposar resistència a la manipulació i per a pensar millor, amb prudència (amb la *phronesis*, que deien els clàssics) i amb criteri.

Quines són les claus d'aquest llibre?

En l'assaig *En manos de la desinformación*, Pepe Reig s'esplaia amb eficàcia en tan sols cent seixanta pàgines. Les estructures informatives i els ecosistemes digitals —ens diu— s'han usat i aprofitat per a erosionar la veritat, per a buidar-ne el concepte i, de pas, per a amenaçar el funcionament de la democràcia.

Com?

Hi ha un vincle entre desigualtat i desinformació. La desigualtat econòmica creixent que el món pateix des dels anys vuitanta del segle XX no només ha debilitat les institucions polítiques. Hi ha alguna cosa més: ha augmentat la desconfiança pública i la bretxa social. En aquestes circumstàncies, els discursos manipuladors, que fan servir fal·làcies i mitges veritats, han trobat un terreny òptim per a arrelar i escampar-se.

Quan això passa, no estem lluny del col·lapse del debat públic i el deteriorament del periodisme, que són l'aval de la bona informació i contrastada, o haurien de continuar sent-ho. En la circumstància actual, l'espai informatiu tradicional se'n ressent.

Els mitjans experimenten retallades, precarització de l'ofici i una dependència creixent de mètriques alienes a la qualitat (clicks, *likes*). El resultat és una degradació de la qualitat informativa.

Per això, Reig Cruaïes denuncia el que vivim: el trànsit cap al postperiodisme, un àmbit en el qual les

notícies i la seua comunicació es valoren més per la viralitat que no pel rigor.

Imaginem o, millor, sospesem el que ja ocorre: en la nostra atmosfera informativa es multipliquen les *fake news*, les conspiranoies, les narratives falses. D'aquest magma, alguns n'extrauen benefici a costa del sotmetiment dels ciutadans il·lustrats, convertits exclusivament en consumidors als quals atordir. Amb això es distorsiona la realitat i s'alimenten les emocions menys racionals.

Per descomptat, molts dels destinataris s'adonen de la multiplicitat i de la multiplicació de les falsedats. Si no es tenen eines, es genera desconfiança i conspiranoia: al remat, eixirem convençuts que tot és mentida, tot està manipulat. Eixirem convençuts que tot és il·lusori, que no poden establir-se jerarquies cognitives i que el millor és allò que confirma el que ja sabem o creiem saber.

Les plataformes digitals (X, Facebook, TikTok, etc.) modifiquen l'espai públic on pot desenvolupar-se el ciutadà il·lustrat: la viralitat, la personalització i els algorismes reforcen les bombolles informatives en les quals ens hem aïllat. Només acabem acceptant allò que ens confirma. Diu Pepe Reig Cruaïes:

Una persona ficada en una bombolla d'afinitat o en més d'una, induïda algorítmicament, rebrà notícies del món real mediatitzades per aquesta «càmera de ressonància» (*tire chambers*), dins de la qual la jerarquia de les notícies, el seu significat contextual i inclús la mida de l'afectació pública apareixen distorsionats. La repetició, la interacció compulsiva sobre uns certs temes especialment sensibles o cridaners semblarà adquirir dimensions extraordinàries, i modificarà la percepció de la realitat dels seus usuaris o habitants. Aquesta distorsió *ad intra* de la bombolla o la càmera de ressonància tendeix a confirmar i refermar les conviccions sense qüestionar-les mai, sobretot quan van carregades d'emocionalitat o activen emocions subjacents (por, ira, odi...). A l'interior d'aquest submon, la veritat o facticitat d'una afirmació té menys importància que la seua capacitat de mobilitzar actituds.

Podríem dir que això sempre ha pogut ocórrer: que rebutgem el que ens provoca dissonància cognitiva. Però amb aquesta obvietat no n'hi ha prou, perquè avui podem proveir-nos en una circumstància paradoxal. D'una banda estem hiperconnectats, però només digerim el que les plataformes ens fan arribar:

un cabal enorme de dades o de suposades dades, de relats, que ens refermen culturalment o políticament sense necessitat de saber, de conèixer, d'experimentar, de deliberar.

El resultat és un augment de la polarització de l'opinió pública, dels autoritarismes: la *postdemocràcia* com a risc global. Reig ens adverteix: un sistema en el qual la veritat deixa d'importar-nos, perquè, aparentment, tot és potencialment fals, tot facilita el populisme i els lideratges postdemocràtics que prosperen en la mentida, agitant o activant les nostres emocions més baixes, els nostres temors més irracionals.

Què hem de fer per a enfrontar-nos a aquest estat de coses, a aquesta desinformació que tot ho infecta o arruïna? Deixeu el diagnòstic obert i convida qui llija

perquè extraiga les lliçons profitoses que ens proporciona Reig Cruaïnes.

Cal centrar la veritat en la percepció pública: visibilitzar els fets comprovables. Cal recuperar el periodisme seriós i veraç, mancat de sensacionalisme, respectuós amb l'evidència. Cal estimular el pensament crític en la ciutadania, tant en línia com en les institucions educatives. Cal reformular l'ús de les plataformes tecnològiques: alinear el seu disseny amb interessos democràtics, no només comercials.

Sense ser una eina multiús, el volum de Reig Cruaïnes ens desperta, ens ensenya a oposar resistència. Caldria que llegírem les seues pàgines amb aplicació. L'autor ens trau de l'atordiment, ens trau de l'abstracció. La vida civil està en joc.

Francesc-Andreu Martínez Gallego i Francesc-Tomàs Martínez Sanchis. *1837-1977. La premsa valencianista*. València, PUV, 2024. 612 p. ISBN: 978-84-1118-488-5

Carles Senso
Periodista

La *premsa valencianista, 1837-1977* és un llibre sorprenent. Sota una bellíssima i cuidada edició, no hi ha només un catàleg de premsa ni hi ha una monografia a l'ús sobre premsa escrita en valencià o estrictament defensora del valencianisme polític. El que hi ha és un llibre que dona a l'adjectiu «valencianista» un significat ampli, cultural, polític, festiu, i que escorcolla entre els títols del periodisme fet a les contrades valencianes per a casar mitjans de premsa escrita i eixe amplíssim criteri valencianista establert. El resultat és un llibre on apareixen referenciades 448 publicacions (a les quals cal afegir 79 títols no localitzats) i que ocupa 611 pàgines.

Es tracta d'un llibre gràfic, esplèndidament il·lustrat. L'esforç col·lectiu està darrere de l'empresa, ja que la Universitat de València, la Universitat Politècnica de València, la Universitat d'Alacant i la Fundació Josep

Irla hi han fet l'aportació necessària per a convertir en realitat una obra tan acurada, tan visual i tan rica en matisos. Cadascuna de les capçaleres incloses —una per pàgina, tret de les considerades més rellevants, que n'ocupen dues— incorpora tres elements: la fotografia del primer número publicat (o del primer que s'ha pogut obtenir en les hemeroteques i fonts nutrícies de la investigació), una fitxa tècnica (editor, director, redactors i col·laboradors, impremta, primer i últim número, periodicitat, redacció, format, tipologia, localització, característiques i bibliografia) i un text, no molt llarg, però que sovint ultrapassa el caràcter descriptiu i vincula el periòdic en qüestió amb el context i la història valenciana del moment, que lliura un marc interpretatiu per a cadascuna de les capçaleres.